

Mieth Dietmar (izd.), *Erzählen und Moral, Narrativität im Spannungsfeld von Ethik und Ästhetik*, Attemto, Tübingen 2000, 286 str., ISBN 3-89308-328-6

Glede na to, da postaja ime Paula Ricoeurja bolj znano tudi v slovenskem jeziku, bodo vedno bolj dobrodošli tudi komentarji njegove filozofije oziroma njegovega pionirskega dela v iskanju sledi etike v literaturi. Delo, ki ga nameravam predstaviti tukaj, je zbirka razprav, v katerih avtorji uporabljajo Ricoeurjevo metodo iskanja narativne etike, se pravi etike izkušnje. Delo, ki ga je uredil Dietmar Mieth, sodi med značilne primere postpersonalistične filozofije in etike. Knjiga je na eni strani rezultat vrste interdisciplinarnih dogodkov in srečanj, ki jih je Univerza v Tübingenu organizirala na témo literatura in etika, na drugi pa povabilo raziskovalcem, naj se ne prestrašijo nekonvencionalne govorice umetnikov besede. Morda je potrebno posebej poudariti, da pobudniku ni šlo za instrumentalizacijo literature oziroma za obup nad tradicionalnimi viri etike in morale, pač pa za postpersonalistično streznitev, da personalizem kot filozofsko-etični pojav kljub svoji vzvišenosti ni mogel ustvariti pogojev za vsestransko in učinkovito etično razpravo, ker se ni znal osvoboditi apriorizmov. Toda četudi je personalizem nastal in obstajal predvsem kot opozicija totalitarnim ideologijam in sistemom 20. stoletja, je ponujal nekaj, kar je

značilno za danes morda modni izraz interdisciplinarnega dialoga. Če gre na eni strani za ugotovitev o nujnosti interdisciplinarnega dialoga, je na drugi strani mogoče z veliko verjetnostjo trditi, da je zavest o tem pognala najgloblje korenine v literaturi. Etična angažiranost literature sicer ni od včeraj, nedvomno pa je interes sodobnika, da odkrije moralo/etiko v zgodbi in zgodovini, postal danes bolj diferenciran in subtilen kot v preteklosti. Paul Ricoeur je eden tistih sodobnih mislecev, ki je iskanju etičnih/modrostnih vsebin v literaturi posvetil svoje življenje.

Dietmar Mieth, ki je v *Erzählen und Moral (Pripoved in morala)* uredil aktualizirane prispevke s tega področja, se s tem ukvarja že več kot dvajset let. Prvi zvezek njegovega obsežnega dela *Morala in izkustvo* je izšlo že leta 1979. D. Mieth, ki je eden od urednikov in izdajateljev znanstvene serije *Etika v znanostih* (od 1991), meni, da je estetski element v etiki nekaj podobnega, kot je etični element v spoznanju, in da se je s tem zahodna etična misel odločno osredotočila na moralni dejavnik, ne da bi se s tem kakorkoli oddaljila od deontoloških, teleoloških, teleonomnih in drugih tradicionalnih moralnih vzorcev, ki tako ali drugače temeljijo na »moraš« oziroma »treba je«. Estetski vidik, ki ga v jezikovni analizi predstavlja moralni glagol »smem«, integrira elemente dejanja in ciljev v dejavni osebi in jih ne nadomesti. Pripoved ni le zbiralka znanja. Na področju

etike /morale je to skoraj edinstvena točka, ko ugotavljamo, da se človek z etiko in moralo ne le razlikuje od preostalega sveta, temveč je zgodovinsko bitje, in sicer v smislu notranjega procesa dozorevanja. Če povem še drugače: ne vprašujemo po formalni razliki med človekom in živaljo, moralo in nemoralo in podobno, pač pa vprašujem *kot* tisti, ki sem bil spoznan kot človek (prim. 1 Kor 13,12). Tako imenovana narativna etika, ki je etika zgodbe, zgodovine, pripovedi in izkušnje, hoče o etiki povedati, da je *ratio cognoscendi* sveta (tudi sebe): človek je dolžan svet ne le spoznati kot »svet«, marveč v njem dopustiti subjektivnost oziroma intelegibilnost sveta, vsekakor nekaj, s čimer bo svet (in sebe) »rešil« nemilosti dualizma. V knjigi *Pripoved in morala* o tem govori/piše enajst avtorjev.

Zanemarljivo ni niti dejstvo, da je zbirka besedil orientirana »bioetično«. Nekateri avtorji, zlasti Warren Thomas Reich, sicer urednik *Enciklopedije bioetike*, to nedvomno dokazujejo. To D. Mieth omenja že v uvodu, ko na kratko predstavi avtorje in njihove prispevke (str. 7-10). Z izrazom »bioetična orientacija« nameravam najprej izraziti nenavadno prepletenost med človekovim spoznanjem in ravnanjem – človek je »v stanju rojevanja«, nepopoln, nedokončan in podobno –, nato pa tudi, da etika ni zgolj normativna, ampak da je »vabilo« in izkušnja. Bioetike seveda ne razumem kot etike, ampak kot filozofijo življenja, kot

»živeto« življenje, ki poraja možnost. Podnaslov dela *Pripoved in morala* – namreč *Narativnost na meji med etiko in estetiko* – pravi, da normativni model morale, ki ga seveda lepota dejanja ne zanima, ni le brezčasen (absoluten), ampak zunaj časa in prostora, nezgodovinski. Pripovedovana etika namreč nekako naroča razdreti determinizem normativnih modelov, v katerih človek le pogojno nastopa kot človek.

Marcus Düwell je napisal razpravo o estetskem doživljanju in morali (*Ästhetische Erfahrung und Moral*, 11-35). S tega področja je objavil že nekaj samostojnih del. Poudarja, da estetski vidik v morali preseže golo moralo potreb (vase zagledana morala) in jo odpre za druge. Hille Haker (*Narativna in moralna identiteta*, 37-65) si je – kot tudi drugi – postavila vprašanje o vlogi literature pri človekovem soočenju z resničnostjo, in ugotovila, da lahko refleksija o literarnih modelih temeljito oblikuje tudi etični čut osebe. Dietmar Mieth, sicer urednik, je analiziral roman Milana Kundere, *Identiteta* (*Identiteta – kako jo pripovedujemo?*, 68-82). Jürgen Brümmer (... *ravnanje je duša sveta*, 83-109) je analiziral Lenzove *Vojake*. Christian Schenk (*Estetika in morala pri Friedrichu Schillerju*, 111-141) je analiziral »prihodnost v preteklosti« (sedanjost) z literaturo kot moralnim instrumentom. Warren Thomas Reich (*Skrb v Goethejevem Faustu: Goethe kot moralist*, 143-165) je v analizi Goe-

thejevega Fausta predstavil morda najbolj značilno »novost« v sodobni etiki, tako imenovano etiko skrbi (*care ethics*). Dominik Pfaff je s podobnega zornega kota obravnaval Heinricha Heineja (*Heinrich Heine v ogledalu poetike Martina Deutingerja*, 167-184). Hub Zwart si je z vprašanjem, Kaj je kit? (*What is a Whale?*, 185-214) dal nalogo predstaviti epistemologijo samoizpostavljanja versus epistemologiji samocenzure. *Moby-Dick* je metafora, kako človek postane filozof: kit je sesalec in potemtakem tako podoben človeku, da si človek lahko ob njem postavi vprašanje o lastni identiteti. Regina Ammicht-Quinn (*Etika, odprtost in zavezanost*, 215-236) je obdelala Franza Kafko (*V kazenski koloniji*) in Aleksandra Tišme (*Šola brezbožnosti*), in sicer pod vidikom vprašanja, koliko časa je potrebno, da človek/človeštvo zazna resničnost neke (nove) zgodovine, na primer zgodovine izključevanja. Karl-Josef Kuschel pa je v razpravi »*Moj Bog, ljudje ...*« *Problemi vzgoje za humanost pri Thomasu Mannu ob noveli o Mojzesu* »Postava« (237-257) govor Thomasa Manna o Nietzschejevi filozofiji v luči izkušnje ljudi, ki so doživeli vojno. Avtor zadnje razprave (*Modrost, umetnost in umetnost življenja*, 259-281) je Christoph Gellner. V svoji razpravi je

predstavil Hermanna Hesseja in Bertolda Brechta, in sicer pri njunem (edinem) srečanju v Montagnoli (1933).

E. Levinas je v delu *Od sakralnega k svetemu* zapisal, da človek kako stvar razume šele takrat, ko jo lahko pove naprej s svojimi besedami. To je bil njegov ključ k tako imenovani inspiraciji svetopi-semjskih avtorjev. Veličina pripovedi je v tem, da jo je nekdo povedal na koncu, ne na začetku, in v njej prebral in zajel vse dogodke. Ker se ob besedah »morala« in »etika« še vedno najprej spomnimo na apriorne trditve (normativna etika) in pričakovanje rezultatov (konsekvencialistična etika), je s tem že sama po sebi izražena največja ovira, da bi etiko pripovedovali, namreč neučakanost in zameglitev razmerja med cilji in sredstvi, in hkrati tudi največja ovira interdisciplinarnosti, namreč dejstvo, da potrpežljivo poslušanje ne gre s tokom, temveč k izviru. Branje literature z vidika etike predstavlja ne-naivno in težko nalogo, ki spremlja pripovedovalca k etično pomembnim virom – proti toku. To spoznanje, da gre pripoved proti toku – k izviru – in ne s tokom, daje posebno barvo zavezujočnosti tako rekoč nezavezujočega »živetega« življenja.

Anton Mlinar